

Floriana POPESCU

Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

O ANALIZĂ PRIVIND MACROSTRUCTURA LEXIMATELOR ROMÂNEȘTI

În ultimul sfert de secol patrimoniul cultural românesc s-a îmbogățit cu un însemnat număr de lucrări lexicografice impunând atenției două direcții de abordare, una teoretică și una aplicativă. În acest articol vom face unele referiri foarte sumare la lexicografia teoretică românească și vom descrie un dicționar acceptat ca model structural cu totul deosebit (a se înțelege complet) în ansamblul materialelor lexicografice românești.

Preocupările privind studiul și descrierea vocabularului limbii române au avut un caracter constant evolutiv, începând cu secolul al XIX-lea. O dinamică deosebită reliefează interesele privind acest domeniu al științelor limbii, mai ales după anul 1990. Lucrările cu caracter teoretic (Bidu-Vrânceanu, 2000, Bidu-Vrânceanu, 2007) au jucat un rol deosebit în semnalarea și explicitarea unor fenomene în plină desfășurare la nivel lexical, au oferit metode și modele analitice aplicabile în alcătuirea și interpretarea terminologiilor și, nu în ultimul rând, au asigurat un fundament teoretic pe baza căruia s-au compilat numeroase dicționare noi, cu un standard calitativ superior multora dintre lucrările publicate înainte de 1990. Literatura de specialitate (Atkins 1996: 515-6) menționează importanța lexicografiei teoretice chiar dacă, în ultimii ani, aceasta a fost înlocuită cu o abordare orientată spre perspectiva practică (Verlinde, Leroyer and Binon 2009: 2)[1]. Evoluția mentalităților reflectate în literatura de specialitate consemnează o schimbare de atitudine din partea unor autori față de lexicografia teoretică. Astfel, un deceniu mai târziu, Atkins revine asupra atitudinii relative la lexicografia teoretică și precizează că se poate remarca o coincidență între rolul și competențele lexicografului și cele ale specialistului în lingvistică aplicată (Atkins and Rundell 2008: 4).

În ciuda unei tradiții de peste un secol și jumătate de practică lexicografică și în ciuda opiniei menționate în paragraful anterior, considerăm că, în cazul lexicografiei românești, dezvoltarea abordărilor teoretice reprezintă și la ora actuală o imperioasă necesitate. Facem afirmația aceasta, deoarece pentru unii autori afirmați ca lexicografi ocazionali este realmente necesară consultarea unei astfel de literaturi. Ne referim aici la acei autori ale căror lucrări, bilingve, în mai toate cazurile, fac într-adevăr, un pas important în tentativa de a echivala elemente de vocabular dintr-o limbă străină cu forme corespondente din limba română sau invers (așa cum este cazul dicționarilor bilingve specializate). Din păcate însă, pasul acesta este doar un început de practică lexicografică, unde, sub masca „dicționarului” se ascunde, de fapt, un modest glosar sau, mai direct, o listă de cuvinte englezești și echivalentul lor românesc (Miroiu, 1992), sau într-un caz mai fericit, un la fel de modest lexicon (Duncan și Dimitriu-Caracota, s.a).

Așadar, lucrările cu caracter aplicativ descriu un portofoliu inegal din punct de vedere calitativ, dar bogat, și astfel alcătuit încât să acopere o mare diversitate de:

- produse (dicționar, glosar, enciclopedie, lexicon);
- domenii cărora le sunt destinate (generale, ca, de exemplu, limbă și cultură, de limbă contemporană, de etimologie, de istoria și filosofia științelor, de scriitori români, sau tehnică, or domenii particulare, cum ar fi, de exemplu, chimia, termodinamică și mașini termice);

- scopuri pentru care sunt compilate (învățarea vocabularului specific unui domeniu, învățarea unei limbi străine)
- forma în care sunt prezentate (tipărite sau on-line)

Fără a descrie în detaliu corpusul întocmit în vederea efectuării unei analize a macrostructurii unui lexicat[2] sau material lexicografic, vom preciza doar că baza noastră de date include 150 de titluri: 40 de leximate aparținând autorilor români, 20 autorilor francezi și 90 autorilor englezi. Respectiv titlurile se regăsesc sub forma unor lucrări monolingve, cum ar fi enciclopediile, sau diverse tipuri de dicționare (enciclopedice, explicative, ilustrate, specializate), glosare, or lexicoane și sub forma unor lucrări bilingve tradiționale (publicate în formă tipărită) sau moderne (accesibile on-line). Astfel, alături de lucrări cuprinzătoare de mare întindere (cum ar fi, de exemplu, *Dicționarul enciclopedic*, 1993 sau *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, 2006) am așezat utile, dar modeste încercări de a descrie noile achiziții lexicale în unele domenii în continuă expansiune, cum este cazul informaticii sau al înaltei tehnologii de calcul (*Dicționar explicativ IT & C*, 2008). Preocupările pentru descrierea terminologiilor specializate s-au materializat atât în lucrări originale (Albu, Gherguț și Albu, 2007) cât și în traduceri (Ducrot, 1996, Martin, 2005 sau *Dicționar Biblic*, 1999). Interesul față de accesul la limbile străine se concretizează și în compilarea lexicatelor bilingve destinate scopurilor didactice și profesionale (mai ales în cazul traducătorilor sau al interpreților de conferință și nu numai).

Cu toate că elementele corpusului au prezentat trăsături specifice, investigația macrostructurală a permis și stabilirea unor trăsături comune, indiferent de apartenența lexicatelor la o cultură națională sau cu deschidere spre culturile europene care au făcut obiectivul acestei analize.

Constatările de mai jos se referă exclusiv la macrostructura lexicatelor studiate, iar afirmațiile se referă strict la corpusul supus analizei.

Școala lexicografică engleză, de departe cel mai bine reprezentată în corpusul nostru, constă, la nivel macrostructural, din două categorii mari de leximate. Prima și cea mai frecventă macrostructură, deschide lexicatul cu o tablă de materii sau un cuprins care asigură descriptivul secțiunilor prevăzute precum și accesul lor eficient și rapid. Există și un număr foarte redus de lucrări a căror macrostructură este tratată cu o oarecare superficialitate, observabilă încă de la prima pagină care omite chiar harta lexicatului, respectiv tabla de materii. Dintre titlurile cercetate, doar 15 se circumscriu acestui tipar, deschizându-se abrupt cu primul articol al literei A din dicționarul propriu-zis or cu un cuvânt înainte și lista prescurtărilor întrebuițate în explicitări. Primul tip de macrostructură se ridică la rangul de trăsătură generală, peste 98% din leximatele analizate, conținând trei mari secțiuni:

- a) front matters sau partea introductivă (a se vedea, de exemplu, Webster 1972);
- b) conținutul informativ sau corpul propriu-zis al dicționarului;
- c) back matters sau partea de final.

Secțiunea a), secțiune tradițională în structura produselor științifice englezești, cuprinde, în cazul dicționarelor note explicative, ghid de pronunțare și lista abrevierilor folosite în lucrarea respectivă

Secțiunea c), de regulă destinată, conform aceluiași practici, anexelor, apendicelor sau listelor suplimentare, este mult mai cuprinzătoare atunci când este vorba de un dicționar. Astfel, vom regăsi aici diverse referiri la abrevierile folosite, vom regăsi informații privind gramatica limbii engleze, reguli de ortografie și punctuație precum și un index referitor la segmentele fundamentale ale dicționarului.

Școala lexicografică franceză prezintă un tipar propriu care, în general, include un număr restrâns de secțiuni la nivelul fiecărui leximat luat separat. Se vor descoperi, în marea majoritate a lucrărilor, intervenții de deschidere a volumului, care argumentează scopul și destinatarul acestuia, fie din partea autorului sau a colectivului de autori fie chiar din partea editurii, urmate, cel mai adesea, de liste de abrevieri folosite pe parcursul prezentării, pentru a continua cu „dicționar de la a la z”.

De cele mai multe ori, școala lexicografică românească este foarte apropiată de modelul francez. Leximatele românești se deschid fără o introducere care să dirijeze spre secțiunile alcătuitoare, unde acestea există, iar în cazul lucrărilor de mici dimensiuni, nu apare nici un fel de introducere. Afirmarea aceasta are în vedere atât operele originale monolingve și bilingve ale autorilor români, cât și operele traduse din limbile franceză sau engleză.

Comparând, din perspectiva macrostructurală, leximate provenind din cele trei școli, am constatat, cu referire la școala românească, următoarele:

- lexicografică românească, în cele mai multe dintre produsele publicate, urmează îndeaproape modelul francez;
- unii lexicografi bine familiarizați cu tradiția școlii engleze au respectat și au recurs, într-o primă ediție a lucrării la tiparul știut, dar au renunțat la el, în cazul celei de-a doua ediții[3];
- unii lexicografi bine familiarizați cu tradiția școlii engleze ignoră elementele ei de macrostructură și își alcătuiesc propriile lucrări conform tiparelor franceze;
- există și leximate românești care au adoptat macrostructura modelului englez.

Subliniem că în litera acestei ultime constatări se înscriu, dicționarul medical (Rusu, 2001) sau dicționarul biblic (1999) precum și dicționarul IT (Florian, 2008). În vreme ce ultima lucrare este de mai mică întindere, fiind destinată popularizării termenilor mai greu de înțeles din vocabularul specializat de înaltă tehnologie, de cele mai multe ori calcuri lingvistice din limba engleză, primele două leximate sunt lucrări de mare anvergură, descriind, în fiecare dintre cazuri, un inventar de aproximativ 200 000 de termeni.

Regăsim interesul particular atât față de detaliu cât și față de macrostructură în alcătuirea dicționarului biblic, publicat de Editura Cartea Creștină din Oradea. Meritul, și în acest caz, revine celor șapte redactori englezi care au coordonat eforturile a peste 150 de coautori, deoarece versiunea în atenția noastră este, de fapt, o traducere a unei opere din lexicografia engleză.

Evidențiem, însă, preocuparea cu totul deosebită a coordonatorului Valeriu Rusu, de a asigura volumului său, deja menționatul *Dicționar medical* (2001) o prezentare de excepție, analizată pe fundalul cuprinzător al tradiției leximatelor românești. Astfel, vom afla, încă de la prima pagină, o cuprinzătoare tablă de materii care este redactată în deplin acord cu structura tradițională engleză. Din cele 18 diviziuni, șapte –prefață, introducere, îndrumări pentru utilizarea dicționarului, lista abrevierilor, un istoric al terminologiei medicale, ghidul etimologic precum și abrevierile și simbolurile folosite în medicină– intră în secțiunea a), iar suplimentele cuprinzând tabele cu diverse date și informații necesare specialistului din lumea medicală, glosare, indexuri, abrevieri ale titlurilor revistelor medicale de circulație internațională precum și bibliografia care a stat la baza volumului fac obiectul secțiunii c).

Pe baza studiului analitic și comparativ extins asupra celor 150 de titluri, considerăm nu numai că Valeriu Rusu este un lexicograf de excepție ci și că leximatul său reprezintă standardul sau punctul de referință în raport cu care se pot compara macrostructural, calitativ și tehnoredacțional toate celelalte leximate românești publicate după această apariție lexicografică monumentală.

NOTE EXPLICATIVE

- [1] autorii citați sunt de părere că „... lexicography has been reduced to a positivist, behaviourist practical enterprise...” or „lexicografia a fost redusă la o acțiune practică, behavioristă și pozitivistă...” (traducerea mea), a se vedea Verlinde, Leroyer and Binon (2009: 2)
- [2] împrumutăm și folosim, cu același scop, compusul „leximat” împreună cu sintagma din care derivă, *lexicographic materials*, din lucrarea lui Verlinde, Leroyer and Binon (2009: 1-17), unde apare utilizat ca denotativ generic pentru orice fel de produs lexicografic.
- [3] așa au stat lucrurile cu ediția I apărută în 1974 a *Dicționarului Englez-Român*, editura Academiei R.S.R., prefătată de un cuprins. În cazul celei de-a doua ediții, apărută în 2004, s-au păstrat toate elementele primei însă colectivul de autori a renunțat tocmai la cuprins.

REFERINTE BIBLIOGRAFICE

- Atkins, B.T.S. (1996). *Bilingual Dictionaries: Past, Present and Future*, in M. Gellerstam et al. (editori), EURALEX '96 Proceedings, Göteborg University, Department of Swedish, pp. 515-46, Göteborg: Göteborg University Press.
- Atkins, B.T.S. and Rundell M (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*, Oxford: Oxford University Press
- Bidu-Vrânceanu, A. și colaboratorii (2000). *Lexic comun, lexic specializat*, București: Editura Universității din București
- Bidu-Vrânceanu, A. (2008). *Lexicul specializat în mișcare*, București: Editura Universității din București
- Verlinde, S., Leroyer, P., Binon, J. (2009). *Search and You Will Find. From Stand-alone Lexicographic Tools to User Driven Task and Problem-Oriented Multifunctional Leximats* in *International Journal of Lexicology*, 23, 1, pp. 1-17
- Corpus-mentioned items**
- Albu, C., Gherguț, A., Albu, M (2007). *Dicționar de kinetoterapie*, Iași: Polirom
- Ducrot, O., Schaeffer, J.-M (1996). *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, trad. Anca Măgureanu, Viorel Vișan și Marina Păunescu, București: Editura Babel
- Florian, G (2008). *Dicționar explicativ IT & C*, București: Editura All
- Martin, E (2005). *Oxford. Dicționar de medicină*, traducerea Gh. Vasilescu, București: Editura All
- Miroiu, M (1992). *Dicționar de termeni economici, financiar-bancari și de bursă*, București: Editura Andreescu
- Duncan, F., H., Dimitriu-Caracota, M. (s.a.). *English-Romanian Dictionary of Accounting, Economic and Financial Terms*, București: Editura Garamond
- Rusu, V. (2001). *Dicționar medical*, București: Editura Medicală
- ***** (1993). *Dicționar enciclopedic*, Vol. 1-6, București: Editura
- ***** (2006). *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Editura Litera Internațional
- ***** (1999). *Dicționar biblic*, Oradea: Editura Cartea Creștină
- ***** (1972). *Webster's Seventh New Collegiate Dictionary*, Springfield: G. & C. Merriam Company
- ***** (1974). *Dicționar englez-român*, București: Editura Academiei R.S.R.
- ***** (2004). *Dicționar englez-român*, București: Editura Univers Enciclopedic.

RÉSUMÉ

L' ANALYSE DE LA MACROSTRUCTURE DES LEXIMATS EN ROUMAIN

La macrostructure de plusieurs produits leximats/lexicales roumains a été à l' origine de cette recherche dont le but est de souligner les comparaisons avec les macrostructures similaires en anglais et en français. Le corpus analysé a révélé l' existence de beaucoup de similarités entre les leximats en français et le roumain et peu de similarités en anglais et en roumain. Quand même, la lexicographie roumaine présente certaines tendances de s'approprier les macrostructures plus précises et plus complexes appartenant à l' école anglaise de lexicographie.

MOTS- CLÉS : contenu, front matters, back matters.